

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Professie & Persoon

Borduren zonder patroon

Interview met Umberta Telfener

Jasmien Peeters & Cinthe Lemmens

Buiten sneeuwt het. De oorlog in Oekraïne duurt vandaag 1001 dagen. Dikke, natte vlokken. Auto's schuiven dampend door de straten. In de keuken schept mijn altijd vrolijke poetsvrouw harmonie in complexiteit. Ik sleep een bibberende olijfboom uit de witte kou van de tuin naar de veranda en oogst drie gerimpelde olijven. Bedremmeld kijk ik ernaar in de kuil van mijn hand, en ik denk aan de Toscaanse zomer en aan Umberta Telfener (1951), een Italiaanse collega uit Rome met zilverwitte haren en een warme, sterke blik. Filosofo, schrijfster, activiste en voorzitter van de European Family Therapy Association (EFTA). We strikten deze charmante, energieke Zuid-Europese systeemdenker, 'koningin van de complexiteit' voor een interview.

Telfener is sinds september 2022 voorzitter van de EFTA (waar ook België en Nederland met de BVRGS en de NVRG lid van zijn). We bekijken vliegtuigtickets naar Rome, waar Telfener woont, en leggen volle agenda's naast elkaar. Een dochter met appendicitis doet ons de knoop doorhakken. Voor dit interview plannen we een Zoomgesprek in. Voor volgende zomer nodigt Telfener ons gastvrij uit in haar vakantiehuis-met-hangmat in het Toscaanse Capalbio.

Hoe wordt je president van de EFTA? Noem Telfener gerust een hardwerkende lefgozer, die de kansen die zich aandienen, ook greep. Met gretigheid, tijd en toewijding. Ze schrijft populaire boeken over liefde en relaties (Telfener, 2013, 2014, 2017, 2018, 2019). De geestelijke vader van de EFTA, de charismatische Belgisch-Marokkaanse Mony Elkaïm (1941-2020), vroeg aan Telfener, toen hij stervende was, hem te helpen de EFTA te 'redden'. Belofte maakt schuld. 'Ik voelde me vereerd en ik houd van uitdagin-

<https://doi.org/10.5553/ST/092436312025037001006>

Jasmien Peeters & Cinthe Lemmens

gen, ze houden ons levendig. De EFTA had energie en emoties nodig. En, toegegeven, een vleugje van mijn persoonlijkheid. Er zijn nu meer mensen die aan de EFTA denken, en dat was nodig. Zelf denk ik elke dag minstens twee uur aan de EFTA.'

We interviewen haar op een vooravond van de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Telfener houdt haar hart vast voor de uitslag. Wanneer u dit leest, kennen we die allemaal. Ze woont in Rome in een huis dat ze van haar grootmoeder erfde. Met gemengde gevoelens kijkt ze uit op het amfitheater het Colosseum: de bloedige zandbak van het Romeinse Rijk. Historici schatten dat er in de loop der eeuwen tussen 300.000 en 500.000 mensen zijn gestorven in de arena. Ergens in de loop van het interview zal Telfener zich vertwijfeld en geschokt afvragen waarom er in de gesofisticeerde eenentwintigste eeuw nog steeds zoveel doden vallen. Het brengt ons bij haar stokpaardje.

Telfener: 'Therapie is een ethische en politieke kwestie. We weten dat we niet weten en dat we geen antwoorden hebben. Als we vragen stellen die gericht zijn op herkaderen van problemen, niet op oplossingen, is dat een politiek en ethisch standpunt. Als we niet oordelen, dan geven we verandering een kans. Mijn mentor Heinz von Foerster leerde me dat ethiek in de epistemologische keuze en in je attitude vervat zit. Ik ontmoette hem in 1983. Gedurende twintig jaar, tot aan zijn dood, waren we vrienden en was ik zijn student. Hij was de neef van filosoof Ludwig Wittgenstein. We maken voortdurend keuzes, hoe te handelen en hoe een standpunt in te nemen. Geloof je in mensen? Geloof je in verandering? Geloof je in *acts of kindness*?' Ik voeg er in mijn gedachten nog een paar aan toe: Geloof je in dankbaarheid? Geloof je in geloven? 'En hoe navigeer je die keuzes?' vraag ik me in de driehoek van het Zoomgesprek mijmerend luidop af, meer als een retorische vraag of een verzuchting. En dan gebeurt het ... met de twee ethische imperatieven van Von Foerster werpt Telfener een wonderlijk licht op keuzes, verantwoordelijkheid en vrijheid. Met een prachtige, virtuoze variatie op de categorische imperatief van filosoof Immanuel Kant:

- ▶ A is beter af, als B beter af is.
- ▶ Handel steeds zo dat het aantal keuzemogelijkheden groter wordt!

Soms baadt alles plots in helderheid – al is het door een waas, want de tranen schieten me in de ogen.

Ik ben meteen fan van Telfener, en ook van een de vele initiatieven die ze nam: *Gossips*. Het zijn kleinmenselijke anekdotes over onze pioniers.

Borduren zonder patroon

Bij elke pasfotoetje hoort een verhaal, liefdevol opgetekend door een collega. De systemische roddelrubriek op de website van EFTA is heerlijk om te lezen. Grote iconen worden mensen van vlees en bloed. Ik verslind een gossip die Telfener zelf optekende:

In mei 1989 was Heinz von Foerster door een instituut uitgenodigd om een conferentie te geven in Rome. Hij kwam uit Noord-Europa en was winters gekleed. 'Heb je het niet warm, Heinz?' vroeg ik hem bezorgd. Hij vertelde me dat hij tijdens de oorlog zoveel kou had geleden dat hij zichzelf had beloofd dat hij nooit meer over de hitte zou klagen. En dat was precies wat er gebeurde, hij deed alsof hij het helemaal naar zijn zin had en zijn geest leek in overeenstemming met zijn bedoelingen (EFTA, z.d.).

Levenslopen kunnen tegelijkertijd grillig zijn en toch een bepaalde onafwendbaarheid lijken te bevatten. Zo ook die van Telfener: Voor de studie architectuur had ze volgens zichzelf niet de nodige tekentalenten. Filosofie dan maar, al liet de studie haar wat onbevredigd achter. Ze schreef een proefschrift over onderwijsfilosoof en psycholoog John Dewey (1859-1952). Hij was een van de eerste constructivisten, een groep van kennis-theorieën die de nadruk legt op het feit dat kennis tot stand komt door een actieve constructie, eerder dan een passieve representatie van de werkelijkheid.

Dankzij het vak neuropsychiatrie werd ze halsoverkop verliefd op het menselijke bewustzijn, en dat is ze trouwens nog steeds.

Serendipiteit bracht haar wat later bij de liefde voor het systeemdenken. Ze trad op als tolk voor Harry Aponte, directeur van de Philadelphia Child Clinic in de late jaren zeventig van de vorige eeuw (de gouden jaren), op de eerste internationale conferentie van Maurizio Andolfi, in 1975 in Rome, met onder andere de inspirerende denkers van het Ackerman Instituut. Ze liet het plan om psychoanalytica te worden varen, en vatte een trans-Atlantisch avontuur aan. 'Ik belde naar Aponte, en ik mocht komen! Ik werkte om mijn opleiding en supervisie te betalen. Ik was aangenomen om met Italiaanse families te werken in de Italiaanse wijken. Het pakte anders uit. Uit onderzoek van Bernice Rossman bleek immers dat we veel meer vooroordelen hebben ten opzichte van gezinnen uit onze eigen cultuur. We werken beter met gezinnen van andere culturen.' Dat maakte het niet minder spannend. Telfener vertelt hoe ze een Xanax nam voor elke intense casusbespreking met een strenge Salvador Minuchin. Terug in Italië voltooide ze haar doctoraat in de gezond-

Jasmien Peeters & Cinthe Lemmens

heidspsychologie aan de Universiteit Sapienza Rome. De begeestering zou niet meer stoppen, en met tijd en toewijding vormde ze zich tot een sterke, prominente systeemdenker.

Later voltooide ze haar opleiding gezinstherapie in Italië. 'Ik werd opnieuw verliefd, en deze keer op het Milanese model', de gezinstherapeutische benadering met een sterke cybernetische en communicatietheoretische ondergrond. Mara Selvini-Palazzoli bracht begin jaren zeventig een revolutionaire verandering teweeg door individuele therapie achter zich te laten en gezinstherapie te adopteren voor de behandeling van anorexia bij jonge vrouwen. Met de drie systemische principes hypothesen, circulariteit en neutraliteit/curiositeit, kreeg het team begin jaren tachtig grote bekendheid. Ook de doorkijkspiegel was vernieuwend.

Ze kreeg er les van het befaamde duo psychiaters Gianfranco Cecchin en Luigi Boscolo. Nog steeds is Telfener nauw betrokken bij de Milanese school als trainer en supervisor, en verantwoordelijk voor 'buitenlandse zaken'. 'De school is niet begraven, integendeel, ze surft tegenwoordig levendig op de golf van de tweede-orde cybernetica.'

Het lijstje dat haar wereld opende, is lang en indrukwekkend. Zet je schrap voor slechts een kleine selectie: Braulio Montalvo, Carl Whitaker, Murray Bowen, James Framo, Milton Erickson, Francisco Varela, Humberto Maturana, Ilya Prigogine, Brad Keeney, Vittorio Guidano. Ze ontmoette Gregory Bateson telkens als hij zijn vriend Jay Haley opzocht in de Philadelphia Child Guidance Clinic.

Telfener vertelt: 'Ik ben net terug van de EFTA/TIC-ontmoeting, de cel die de Europese trainingsinstituten verenigt. De jonge collega's wisten weinig over epistemologie, de tak van de filosofie die de aard, oorsprong, voorwaarden voor en reikwijdte van kennis en het weten onderzoekt, en dat vind ik verontrustend! Je hebt dat kader nodig als systeemdenker. Zo onderscheidt systeemtherapie zich immers van al de andere stromingen, door het gezichtspunt. Onze echte systemische meerwaarde dreigt verloren te gaan. De epistemologische paradigmashift is cruciaal: we zijn geen deskundige buitenstaanders! Realiteit wordt gecreëerd door de lens die we gebruiken. Als mijn focus op hulpbronnen ligt, eerder dan op symptomen en tekortkomingen, zal ik een heel andere houding hebben.'

Ze vervolgt: 'De kennis van die jonge collega's over de geschiedenis van het vak was al even ondermaats. Het is juist zo belangrijk de geschiedenis van familietherapie te kennen, en de grote veranderingen in het veld!' Ik pleit schuldig. Haar mentor, Von Foerster, over wie ze zo warm en geïnspireerd spreekt, doet slechts vaag een belletje rinkelen. Fonetisch schrijf ik

Borduren zonder patroon

onhandig zijn naam op, en pas later leg ik met schaamrood de link. Heinz von Foerster (1911-2002) was een Oostenrijks-Amerikaanse wetenschapper die fysica en filosofie combineerde. Hij wordt algemeen beschouwd als de grondlegger van de tweede-orde cybernetica. Hij ontwikkelde een radicaal nieuwe visie op de werkelijkheid: een objectieve werkelijkheid bestaat niet. Je vertelt niet hoe het is, het is hoe je het vertelt. Samen met antropoloog Margaret Mead introduceerde hij dit concept op de Macy-conferentie (De Macy-conferenties waren een reeks bijeenkomsten van wetenschappers uit verschillende academische disciplines die in New York werden gehouden van 1941 tot en met 1960). We kijken naar het bos, niet naar de individuele bomen. Systemen willen veranderen, je hoeft niet aan te dringen. We maken deel uit van het systeem en dansen mee. Onze attitudes, vragen, hypothesen, gevoelens, voorkeuren, onze angsten bepalen allemaal mee hoe de therapie verloopt. Als therapeut kijk je naar de dans en je maakt er deel van uit, het is een emergentie. We staan er middenin en we bepalen mee de uitkomst.

Het motto van Telfener indachtig, 'waar je aandacht naartoe gaat, daar gaat je energie naartoe', is dit gesprek een buitenkans om ook het volgende EFTA-congres de aandacht en dus de energie te geven die het toekomt. In augustus 2025 is het Franse Lyon de gaststad voor het congres met de wervelende titel: 'Confluences and controverses in systemic theory, research and practice'. Vertaald als: 'Samenvloeiingen en controverses in systemische theorie, onderzoek en praktijk'. Wat is *confluence* een mooi woord! Het betekent samenvloeien, samenstromen enerzijds, ontmoeting anderzijds. Zoals de twee rivieren de Rhône en de Saône die door Lyon stromen en vredig samenkomen.

Telfener: 'We willen discussiëren en verschillen op het congres, daarom voegden we ook de controverses toe aan de titel. We verwelkomen verhitte discussies.'

Op de achtergrond van haar lichte gespreksruimte zie ik haar kleurrijke interieur. 'Ik werk sinds 1980 in mijn eigen praktijk. Met woorden bots je vaak op een muur. Ik ben creatief in mijn sessies. Taal is niet alles en woorden worden soms overschat. Soms hebben cliënten iets meegeemaakt waar ze geen woorden voor hebben, het is ingebed en belichaamd. Ik gebruik dus vaak transitieobjecten, zodat cliënten verhalen kunnen vertellen. Oud speelgoed van mijn zoon, kaarten, knopen, tekeningen, maskers, figuurtjes, rituelen, kaarsen, wierook.'

Om een verstaan te bereiken, moet je handelen. Op de vraag welk voorwerp ze zelf zou uitkiezen, stelt ze dat ze elke dag iets anders zou kiezen. En vandaag? Ze zwaait voor de camera met een kleurrijk borduurwerk: 'Ik

Jasmien Peeters & Cinthe Lemmens

borduur, maar zonder patroon, ik improviseer, zoals in een therapie-sessie. Ik doe elke dag iets wat me deugd doet. Het belangrijkste element van spiritualiteit over de hele wereld is liefde, in de eerste plaats naar jezelf toe.'

Een beetje duizelig sluit ik mijn Zoomroom. Wervelend, warm, rijk. Ze neemt afscheid met de woorden: 'Ik wens jullie toe dat je gefascineerd blijft door het mysterie, door de wonderlijkheid van duizenden mogelijkheden.'

Het parfum dat ze al vele jaren draagt, Thundra, kan Zoom uiteraard niet capteren: patchouli, witte muskus, munt.

Ik pekel in mijn opgeruimde keuken (dank je Magda, wat zou ik doen zonder jou) mijn drie olijven, en bewaar ze, licht gekneusd, op een donkere plek. En droom van een Europese zomer, Lyon en Capalbio, met collega Lemmens, Tsjinte, zoals Telfener haar zo liefdevol noemt.

Jasmien Peeters is filosoof, systeemtherapeut en (EFT-)relatietherapeut. Ze werkt voor Duet relatiebemiddeling en in haar eigen praktijk. E-mail: jasmien@focus-op-verbinding.be

Cinthe Lemmens is systeemtherapeut bij Traject, lid van de bestuursraad van de BVRGS, afgevaardigde voor EFTA-NFTO, lid Social Justice and Systemic Thinking Task Force (EFTA), medewerker bij IPRR. E-mail: cinthe@praktijk-traject.be

Referenties

- European Family Therapy Association (EFTA). (z.d.) *Gossips in front of the family*. Geraadpleegd 14 januari 2025 op <https://europeanfamilytherapy.eu/gossips-in-front-of-the-family>
- Telfener, U. (2013). *Gli amori briciola - Quando le relazioni sono asciutte*. Castelveccchi.
- Telfener, U. (2014). *Ho sposato un narciso - Manuale di sopravvivenza per donne innamorate*. Giunti.
- Telfener, U. (2017). Becoming through belonging - The spiritual dimension in psychotherapy. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 38, 156-167.
- Telfener, U. (2018). *Letti sfatti - Una guida per tornare a fare l'amore*. Mondadori.
- Telfener, U. (2019). *Cradled by the spirits - Experiences with ayahuasca and with the pleasure of living*. Umberta Telfener.